

1. Bevezetés

Haller József

Könyvsorozatunk első kötetében (*A bűnöző elme*) azt vizsgáltuk, kik a bűnelkövetők, és hányan vannak, milyen, és főleg hányféle karriert futhatnak be a bűnözői pályafutásuk során, melyek azok a tényezők, amelyek a bűnelkövetés kockázatát meghatározzák elsősorban szociológiai, biológiai és pszichológiai szempontból. Arra is választ kerestünk, ezek a tényezők milyen összefüggésben állnak egymással, és miképpen értelmezhetők a büntetőjogi felelősség szempontjából.

Ebben a kötetben a legfontosabb büntettek elemzésére vállalkozunk egy összetett, biológiai, pszichológiai és szociológiai keretben.

1.1. A büntettek „rangsora”

Ha a „legfontosabb” büntettek kriminálpszichológiájával szeretnénk foglalkozni, akkor egy fontossági sorrendet kell felállítanunk, ami korántsem egyszerű feladat, hiszen nincs olyan „rangsor”, amelyben az emberek teljes mértékben egyetértenének. Talán a gyilkosságot mint legsúlyosabbat mindenki a lista élére tenné, de ha a gyakoriságot is figyelembe vesszük, akkor le kell vennünk onnan. A hivatalos statisztikák alapján (Eurostat) az Európai Unióban átlagosan egy-két gyilkosságot követnek el 100 ezer lakosra számítva évente, míg a 100 ezer főre eső lopásoké kb. 1500. Vagyis egy átlagos EU-állampolgárnak 50–100 ezer évig kellene élnie ahhoz, hogy biztosan gyilkosság áldozatává váljék, ugyanakkor csaknem biztos, hogy élete során legalább egyszer meglopják. Gyakorisága alapján tehát a lopás sokkal fontosabb, mint az emberölés.

Ha a következményeket értékeljük, megint csak kétségeink lesznek a helyes rangsорт illetően. Bár az FBI bűnözési statisztikái nem térnek ki rá, más adatok alapján tudható, hogy az USA-ban 2005 és 2014 között összesen 203 416 embert tartóztattak le hamisításért, csalásért vagy sikkasztásért (CLIFF – WALL-PARKER 2017), vagyis az USA minden 100 ezer lakosából 65-öt 10 év alatt. A fehérgalléros bűnözés tehát már a gyakoriságát tekintve is fontos, de még inkább annak kell tekintenünk, ha a következményeit mérjük fel. Igaz, hogy a keletkezett kár áldozatra levetítve sokszor csekély, de egzisztenciákat sodorhat veszélybe. Az Enron-botrányban például a fehérgalléros bűnözés 1,5–2 millió embert fosztott meg pénztartalékától vagy nyugdíjától (BRATTON 2002). Melyik „kékgalléros” bűnözés súlya vetekszik egy ilyen sok áldozatot, ilyen súlyosan érintő krízishelyzettel? Erőszakos bűncselekmény áldozatává válni korántsem kellemes, de – amennyiben az élet elvesztése nem merül fel – még mindig elfogadhatóbb, mint egy pénzügyileg nagyon kockázatosná váló jövő.

A rangsor nyilván attól függ, milyen szempontok szerint állítjuk fel, és az egyes szempontok összeegyeztetése nem is lehet más, csak szubjektív. A „helyes” rangsor felállításával

ezért itt nem is bíbelődünk, ehelyett azokkal a büntettekkel fogunk foglalkozni, amelyek pszichológiájáról jelenleg a legtöbbet tudjuk, és amelyeket a Büntető Törvénykönyv is kiemelten kezel: ezek az „Élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” (Btk. XV. fejezet). Ebbe a kategóriába tartoznak az erőszakos, szexuális és droggal kapcsolatos bűncselekmények. A kategóriákon belül is „válogatni” fogunk; a szexuális bűncselekmények esetében például kiemelt figyelmet fogunk szentelni a pedofil büntetteknek és a nemi erőszaknak, míg az olyan kisebb fajsúlyú és kisebb büntetési tételű büntetteket, mint például az exhibicionizmus csak nagyon röviden fogjuk érinteni. Részletesen fogunk foglalkozni viszont a csoportos és szervezett bűnözéssel, valamint a bűnszervezetek hálózataival, abból az egyszerű megfontolásból kiindulva, hogy a büntettek zömét nem magányos, hanem kisebb-nagyobb csoportokba szerveződő elkövetők hajtják végre (ANDRESEN–FELSON 2011). A szerveződés és annak színvonala – mint látni fogjuk – bonyolulttá és árnyalttá teszi az elkövetők kriminálpszichológiáját. Egy bűnszervezet vagy bűnözői hálózat tagjai semmilyen szempontból nem egyformák; motivációik, pszichikai tulajdonságaik és a bűnüldözéshez való viszonyuk különbözik. Végül külön fejezetben tárgyaljuk a terrorista büntetteket, amelyeket minden más büntettől megkülönböztet az, hogy társadalmi ideológiája van, és az elkövetők önmagukat nem bűnözőnek, hanem szabadságharcosnak tekintik (FLEMING 1980).

1.2. Hány tudomány a kriminálpszichológia?

Ha az elkövetők kriminálpszichológiáját a megfelelő módon szeretnénk tárgyalni, bizonyos mértékig újra kell fogalmaznunk a *kriminálpszichológia* szó jelentését. A *bűnöző elme* című kötetben egy nagyon egyszerű, de általunk célszerűnek gondolt meghatározással élünk. E szerint a kriminálpszichológia a bűnelkövetők szándékainak, gondolatainak és viselkedésének tudománya (KOCSS 2009, 7.). Ez a meghatározás nagy hasonlóságot mutat a pszichológia definíciójával, amely röviden úgy hangzik, hogy a pszichológia az emberi elme és viselkedés tudományos vizsgálata. Bár ez a meghatározás különbözőképpen kering a szakkönyvekben, lényegét tekintve alig változott az elmúlt 100 (JAMES 1890) vagy 20 (COLMAN 1999, 3.) év alatt. Ezt használják szótárak (például Merriam–Webster), és ebben a formában szerepel az American Psychological Association (APA) kézikönyvében is. A meghatározások némelyike csak abban különbözik a többitől, hogy a pszichológia tárgykörét kiterjeszti a csoportokra is (például az APA kézikönyve). Ha így fogjuk fel a pszichológiát, amelynek természetesen több más megközelítése is van, sőt egyesek meghatározhatatlannak tartják (REBER 1995, 617.), akkor a kriminálpszichológia meghatározása ebben benne is foglaltatik: a *bűnözői szándék és gondolat* fogalmait lefedi a pszichológia *emberi elme* kitétele, és a *viselkedés* kifejezés is szerepel mindkét meghatározásban. A kriminálpszichológia tehát azonos a pszichológia tudományával, azzal az különbséggel, hogy csak olyan emberekkel foglalkozik, akik büntettet követnek el.

Ebben a könyvben mi ennél tágabb értelemben írunk a büntettek kriminálpszichológiájáról. Amellett, hogy a pszichológiának is csak egy bizonyos megközelítését alkalmazzuk majd, segítségül hívunk számtalan társtudományt is.

1.2.1. Pszichológia

E tudomány modern kori fejlődésében valószínűleg a legfontosabb esemény, hogy bölcsészettudományból fokozatosan természettudománnyá alakult át. Nem érdeklődési köre változott meg, hanem az a mód, ahogy a kérdéseit felteszi és megválaszolja. Nagyon röviden: a klasszikus pszichológia – mint bölcsészettudomány – a *konceptió* körül forog, amely a valóság talajából táplálkozik, de amely a feltárható tényeket egy eszmerendszer köré csoportosítja. Mivel az emberi elme koncepcióalkotási képessége végtelen, a klasszikus pszichológia egymás mellett élő koncepciók tömegéből áll, amelyek meg sem számolhatók az egymással átfedésben lévő, illetve a több koncepciót szintetizáló elképzelések miatt. Ezzel szemben a természettudományos pszichológia a tényekből indul ki. Ezeket szervezi koncepciókká, amelyekről azonban azonnal lemond, mielőtt a tényekkel már nem tudja ezeket összeegyeztetni. Ezért a természettudományokban csak a frontvonalakon (a még nem teljesen megismert jelenségek zónájában) léteznek alternatív koncepciók. A lezárult természettudományos ismeretszerzési folyamat végén általánosan igaznak tekintett megállapítások keletkeznek. Például, hogy a Föld alakja geoid, a beszéd központja a halánték-lebenyben van, a frusztráció növeli az agresszív cselekmények kockázatát.

Ha arra szeretnénk felhasználni a pszichológiát, hogy leírjuk, megértsük, és *előre jelezzük* a valóság eseményeit (mint például a kriminálpszichológiában), akkor olyan tapasztalati tényekre kell építenünk, amelyekre megfigyeléssel és kísérletezéssel teszünk szert. Megállapításainkat olyan formában kell másokkal közölnünk, hogy az azokat eredményező megfigyeléseink és kísérleteink bárki által megismételhetők legyenek, és ha nem bizonyulnak megismételhetőnek (nem állják ki a *teljes* szakterület tapasztalatának próbáját), koncepciónkat el kell vetnünk. A fentiekben lényegében a természettudományokat határoztuk meg.

A pszichológia természettudománnyá válásának számtalan jele van. Ezek egyike, hogy a pszichológiát a vezető egyetemeken természettudományi és nem bölcsészettudományi karokon oktatják. Így van például a City University of London, a University of Cambridge, a Princeton University, a University of California at Los Angeles esetében, itthon pedig a Budapesti Műszaki Egyetemen. A Yale University árnyaltabb megoldást választott: a pszichológia egyes tárgyait bölcsészet-, másokat természettudományként oktat. Nagyon sokatmondó egyébként egy Princeton Egyetemen született tanulmánynak a címe is, amely így hangzik: „Az elme tudományának újjáteremtése: a pszichológia mint természettudomány” (HATFIELD 1995).

Ebben a könyvben a pszichológiát természettudományként kezeljük: azokat az állításait fogadjuk el, amelyeket tények támasztanak alá, és amelyeket a későbbi kutatás megerősített. Koncepcióknak nagyon kis teret biztosítunk. Ezzel nem vonjuk kétségbe a pszichológia jogát, hogy bölcsészettudományként viselkedjen. A pszichológiát nem szegényíti, inkább gazdagítja koncepcióinak sokasága; ez teszi lehetővé, hogy egy olyan bonyolult jelenséget, mint az elme működése, sokoldalúan világítson meg. Egy olyan gyakorlatorientált tudományt azonban, mint a kriminálpszichológia, tanácsosabb a természettudományok logikai rendszerébe ágyazni.

1.2.2. Viselkedés- és magatartástudomány

A kriminálpszichológiában a „miért” kérdés mellett az utóbbi időben egyre fontosabbá válik a „hogyan” is. Ez utóbbit teszik fel a *modus operandi* tanulmányok: olyanok, amelyek leírják, milyen stratégiát és taktikát alkalmaznak például a pedofil bűnözők az interneten (MALESKY 2007) vagy személyes kapcsolataik során (SMALLBONE–WORTLEY 2001), hogyan cserkészik be áldozataikat, hogyan követik el a büntettet, és miképpen védekeznek a leleplezés ellen a szexuális bűnelkövetők (LASHER–MCGRATH–CUMMING 2014). A pszichológia az elme működése mellett az emberi viselkedés leírásának is a tudománya, a gyakorlatban azonban ennek a „kötelezettségének” ritkán tesz eleget olyan részletességgel, mint az etológia, vagy más néven viselkedéstudomány. Ennek kutatási eszközei és gondolkodásmódja nagy szolgáltatásokat tehet a kriminálpszichológiának azzal, hogy leírja azokat a viselkedéseket, amelyeket a bűnelkövetőknél tapasztalni lehet, ezeket kvantitatívan értékeli, és ez alapján létrehozza azokat a fő csoportokat, amelyekbe az egyes bűnelkövetők sorolhatók (HALLER 2017). Ez fogódzót nyújt az elkövetők pszichológiájának megértéséhez is. Az elkövetők ugyanis nem egyformák, és sokféleségük, illetve típusaik megértéséhez éppen viselkedésük leírásával léphetünk közelebb. A típusok megértése pedig lehetővé teszi pszichológiájuk megértését is.

1.2.3. Biológia

Talán nincs olyan pszichológiai kézikönyv, amely ne használna fel biológiai ismereteket, sőt van a pszichológiának olyan értelmezése is, amely az állati viselkedést is e tudomány tárgykörébe utalja, mint összehasonlító pszichológia (HENRIQUES 2004). A biológia iránti fogékonyság tükröződik a „tisztán pszichológiai” folyóiratok cikkeinek tematikájában is. Ezek mintegy negyede-ötöde érint biológiai témákat, ami ugyanúgy érvényes a szakterület vezető folyóirataira (*Annual Review of Psychology*, *Psychological Bulletin*, *Perspectives on Psychological Science*), mint azokra, amelyek a szakmai tekintély középtájékán helyezkednek el (például *Journal of Experimental Psychology* és *Psychological Science*). A pszichológia és biológia kapcsolata azonban még világosabban tetten érhető a határterületek nagy tekintélyű folyóirataiban (például *Molecular Psychiatry*, *Neuropsychopharmacology*, *Psychoneuroendocrinology*), illetve abban, hogy a nem pszichológiai (például genetikai, idegtudományi) folyóiratok egyre gyakrabban publikálnak pszichológiai kérdéseket feszegető tanulmányokat. Sőt a biológiai érdeklődés a kriminálpszichológiában is egyre nagyobb teret kap; hogy ennek egyetlen példáját emeljük ki, a beszámíthatóság kérdésének eldöntésében az elkövető idegrendszeri (TAYLOR 1995) vagy genetikai (DENNO 2009) tulajdonságainak felmérése egyre fontosabb szerepet játszik.

A biológia iránti elkötelezettség terén tehát ez a könyv nem kivétel. Abban azonban eltér majd a szokásoktól, hogy nem reked meg olyan egyszerű jelenségeknél, mint a szinapszis vagy a stresszhormonok. Nem a pszichológiát fogja gazdagítani a biológiai háttér vázlatos ismertetésével, hanem maga a biológia felfedezéseit emeli be a kriminálpszichológia tárgyalásába.

1.2.4. Szociológia

A szociológiai ismeretek nemcsak azért nélkülözhetetlenek, mert a bűnözés létrejöttében a társadalmi viszonyok fontos szerepet játszanak, hanem azért is, mert a csoportos bűnözés szociológiai jelenség. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a pszichológiának része a szociálpszichológia. Ez természetesen így van, de ezen túllépve azt is tudni kell, hogy a bűnszervezetek társadalmi csoportok, amelyek működését nem lehet megérteni szociológiai elemzés nélkül, a működés megértése nélkül pedig nem tisztázhatók az elkövetők pszichikai tulajdonságai sem. Egyszerű példával élve: a bűnszervezetek szociálisan erősen tagoltak, és teljesen másféle pszichológiai működés írható le például az utcai drogárus és azon földműves esetében, aki a világnak valamilyen távoli pontján a drognövényt termeszti. A diler sokszor maga is drogfogyasztó, és a terjesztéssel keres pénzt szenvedélyének kielégítéséhez, míg utóbbi a megélhetéséért küzd. Szociológiai elemzések nélkül a kriminálpszichológia nem vizsgálható és nem is érthető meg.

1.2.5. Pszichiátria

A bűnözők jelentős része mentálisan zavart; számuk és a zavar mértéke a bűnözés típusától függ. A súlyos büntettek elkövetői (például a sorozatgyilkosok) többszörösen zavartak (FREEDMAN–HEMENWAY 2000), míg pedofil bűnelkövetés nem képzelhető el pedofil vagy antiszociális személyiségzavar nélkül (AMES–HOUSTON 1990). Másféle bűnelkövetők körében a mentálisan zavartak aránya nem ennyire magas – 30–70% között ingadozik (ANCKARSÄTER et al. 2009), de még ez a mérsékelt arány is azt jelenti, hogy a rendőr gyakran találkozik mentálisan zavart elkövetőkkel. Sőt, megkockáztatható, hogy főleg ilyenekkel találkozunk. Viselkedésük, a rendőrségi intézkedéshez való viszonyuk, sőt a velük szemben alkalmazható és alkalmazandó intézkedések típusa attól függ, hogy *milyen* zavar jellemzi őket. Ez vonatkozik a gyanúsítottakkal szembeni kihallgatási technikákra (VILJOEN–ROESCH–ZAPP 2002), a bűnözői profilalkotásra (SCHMIDT et al. 2005) és a rendészeti munka számtalan más formájára. Ennélfogva a pszichiátriai ismereteket nem nélkülözhetjük, ha a büntettek kriminálpszichológiájáról írunk.

1.2.6. Matematika és hálózattudomány

Utoljára említjük meg a hálózati matematikát, amelyben nem lehet jártasságot szereznünk a könyv alapján, mégsem lehet teljesen elhanyagolni. A gyakorlatban használható matematikai modellek egyre szaporodnak a legkülönbözőbb rendészeti tevékenységi területeken, kezdve a bűnözői profilalkotással (KANG–KANG 2017), a zavargások kezelésén át (BERESTYCKI et al. 2015) a szervezett bűnözésig (DUIJN–KASHIRIN–SLOOT 2014). A modellek sokfélék. Vannak, amelyek a nyomok alapján jósolják meg az elkövető pszichikai és más tulajdonságait, más modellek a büntettek elkövetésének valószínűségét és majdani lefolyását igyekeznek megjósolni, míg ismét mások arra a kérdésre keresik a választ, hogy miképpen lehet egy bűnszervezet működését felszámolni. Talán nincs messze az az idő, amikor a hasonló

modellek – szoftverek formájában – a rendészeti munka fontos kiegészítőivé válnak. Ez már önmagában indokolja, hogy a témakör szerepeljen a könyvben. A jövő megelőlegezésén kívül azonban a matematikai ismeretek gondolatokkal is szolgálják a kriminálpszichológiát. A tények matematikai feldolgozása során olyan összefüggésekre derül fény, amelyeket az emberi elme nem lenne képes felismerni matematika nélkül. Ezek nagyon fontosak a bűnöző szándékainak, gondolatainak és viselkedésének megértése szempontjából.

1.3. Rövid összefoglaló

Ez a kötet a legfontosabb büntettek kriminálpszichológiájának bemutatására vállalkozik. Egy tág, multi- és interdiszciplináris keretben tárgyalja az erőszakos bűncselekményeket, a szexuális bűncselekményeket általában és a pedofil, valamint szexuális bűncselekményeket specifikusan, a drogbűnözést, a csoportos és szervezett bűnelkövetést, valamint a terrorizmust. Nem fog leragadni a pszichológiai ismeretek közvetítése mellett; fejezetenként eltérő mértékben ugyan, de mind a hat fent bemutatott tudományterületet segítségül hívja majd annak megértése érdekében, melyek a bűnöző szándékai, illetve miképpen gondolkodik, és cselekszik.

Felhasznált irodalom

- AMES, M. A. – HOUSTON, D. A. (1990): Legal, Social, and Biological Definitions of Pedophilia. *Archive of Sexual Behavior*, Vol. 19, No. 4. 333–342. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01541928>
- ANCKARSÄTER, H. – RADOVIC, S. – SVENNERLIND, C. – HÖGLUND, P. – RADOVIC, F. (2009): Mental Disorder is a Cause of Crime: The Cornerstone of Forensic Psychiatry. *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 32, No. 6. 342–347. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2009.09.002>
- ANDRESEN, M. A. – FELSON, M. (2011): Co-Offending and the Diversification of Crime Types. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 56, No. 5. 811–829. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306624X11407154>
- BERESTYCKI, H. – NADAL, J-P. – RODRÍGUEZ, N. (2015): A Model of Riots Dynamics: Shocks, Diffusion and Thresholds. *Networks and Heterogeneous Media*, Vol. 10, No. 3. 443–475. DOI: <https://doi.org/10.3934/nhm.2015.10.443>
- BRATTON, W. W. (2002): Enron and the Dark Side of Shareholder Value. *SSRN Electronic Journal*, Vol. 76, No. 5. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.301475>
- Bűnügyi Statisztika. Eurostat. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Crime_statistics/hu (A letöltés dátuma: 2018. 06. 05.)
- CLIFF, G. – WALL-PARKER, A. (2017): Statistical Analysis of White-Collar Crime. *Criminology and Criminal Justice*, 2017/April. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.267>
- COLMAN, A. M. (1999): *What is Psychology?* London, Routledge.
- DENNO, D. W. (2009): Behavioral Genetics Evidence in Criminal Cases. In FARAHANY, N. A. ed.: *The Impact Of Behavioral Sciences On Criminal Law*. Oxford, Oxford University Press. 317–321. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195340525.003.0010>
- DUIJN, P. A. C. – KASHIRIN, V. A. – SLOOT, P. M. A. (2014): The Relative Ineffectiveness of Criminal Network Disruption. *Scientific Reports*, Vol. 4, No. 4238. DOI: <https://doi.org/10.1038/srep04238>

- FLEMING, M. (1980): Propaganda by the Deed: Terrorism and Anarchist Theory in Late Nineteenth-Century Europe. *Terrorism*, Vol. 4, Nos. 1–4. 1–23. DOI: <https://doi.org/10.1080/10576108008435483>
- FREEDMAN, D. – HEMENWAY, D. (2000): Precursors of Lethal Violence: A Death Row Sample. *Social Science and Medicine*, Vol. 50, No. 12. 1757–1770. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(99\)00417-7](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00417-7)
- HALLER J. (2017): Kriminálpszichológia és humán etológia – rendészeti etológia? In BODA J. – FELKAI L. – PATYI A. szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére: Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii*. Budapest, Dialóg Campus.
- HATFIELD, G. (1995): Remaking the Science of Mind: Psychology as Natural Science. In FOX, C. – PORTER, R. – WOKLER, R. eds.: *Inventing Human Sciences: Eighteenth Century Domains*. Berkeley (US-CA) – London, University of California Press. 184–231. DOI: <https://doi.org/10.1525/california/9780520200104.003.0007>
- HENRIQUES, G. R. (2004): Psychology Defined. *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 60, No. 12. DOI: <https://doi.org/10.1002/jclp.20061>
- JAMES, W. (1890): *The Principles of Psychology*. New York (US-NY), Henry Holt. DOI: <https://doi.org/10.1037/10538-000>
- KANG, H-W. – KANG, H-B. (2017): Prediction of Crime Occurrence From Multi-Modal Data Using Deep Learning. *PLOS One*, Vol. 12, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176244>
- KOCSIS, R. N. (2009): *Applied Criminal Psychology. A Guide to Forensic Behavioral Sciences*. Springfield (US-IL), Charles C. Thomas Publishers.
- LASHER, M. P. – MCGRATH, R. J. – CUMMING, G. F. (2014): Sex Offender Modus Operandi Stability and Relationship with Actuarial Risk Assessment. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 30, No. 6. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260514539757>
- MALESKY, L. A. Jr. (2007): Predatory Online Behavior: Modus Operandi Of Convicted Sex Offenders in Identifying Potential Victims and Contacting Minors Over the Internet. *Journal of Child Sexual Abuse*, Vol. 16, No. 2. 23–32. DOI: https://doi.org/10.1300/J070v16n02_02
- REBER, A. S. (1995): *Dictionary of Psychology*. New York (US-NY), Penguin.
- SCHMIDT, P. H. – PADOSCH, S. A. – ROTHCHILD, M. A. – MADEA, B. (2005): Forensic Case Profiling Aspects on Multiple Homicides from the Cologne–Bonn Metropolitan Area 1985–2000. *Forensic Science International*, Vol. 153, Nos. 2–3. 168–173. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2004.09.104>
- SMALLBONE S. W. – WORTLEY, R. K. (2001): Child Sexual Abuse: Offender Characteristics and Modus Operandi. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, No. 193.
- TAYLOR, J. S. (1995): Neurolaw: Towards a New Medical Jurisprudence. *Brain Injury*, Vol. 9. No. 7. 745–751. DOI: <https://doi.org/10.3109/02699059509008230>
- VILJOEN, J. L. – ROESCH, R. – ZAPF, P. A. (2002): An Examination of the Relationship Between Competency to Stand Trial, Competency to Waive Interrogation Rights, and Psychopathology. *Law and Human Behavior*, Vol. 26, No. 5. 481–506. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1020299804821>